

מנחמיה : ללא עקבות

דב גביש

תחילת דרך

כאשר אצבעות הידיים מדפדפות והעיניים חולפות על פני נופים בעלעול אקראי בתצלומים, מצער לראות בלות של תצלום נושן, אם בשל שימוש לא זהיר בו, אם בקרע או באחסון פגום. בתצלום של שני מתקני שאיבת מים מהירדן לרגלי המושבה מנחמיה יש הכול. הוא הודבק, או נתלש, על פניו נכתב משהו, שריטה ארוכה חתכה אותו וריטוש מחוספס נמצא על פניו. העברתי שנית אצבע על פני הצלקת ולהפתעתי מצאתי שזאת פגיעה יזומה. רק אז נתתי את דעתי ביתר תשומת-לב לקשר בין הכתוב באנגלית על פני התצלום : Groves South of Menahamiya לכתובית

בשוליו : Beginning of track leading to Pump House and scene of crime

בקצה הצילום מצד שמאל סומן חץ קלוש המנחה אל 'תחילת דרך המוליכה אל בית המשאבה וזירת הפשע', ככתוב בכתובית התחתונה.

בנוף שלפנינו נראים שני בתי משאבות וכמה פרטים שאינם מקובלים בתצלום אווירי. מעל בית המשאבה הימני מצאתי השחתה יזומה. מישוהו חרט על פני התצלום בכלי גס אותיות שהתלכדו למילה Crime באנגלית. לכאורה אין בתצלום תאריך, ואף-על-פי-כן יש בו טווח של זמן: שני בתי המשאבות על גדת הירדן ולרגלי המטעים של המושבה, עמודי החשמל והטרנספורמטור לא היו מצטלמים לפני חנוכת תחנת הכוח בנהריים ב-1932. אציתי את התצלום לבחינה חוזרת ונשנית בשימת לב למידע בשפה האנגלית ולפרטי המידע המצולמים, המרוטשים והכתובים, ותהיתי: האם כבר אז נועד תצלום-האוויר לתעד מעשה פשע והאם כבר אז הוגש תצלום-אוויר כראייה במשפט?

בית המשאבה לרגלי מקום הפשע (הגדלה)

מלחמיה 1921

מנחמיה היא מושבה ותיקה בשם מלחמיה, שהוקמה בדצמבר 1901 על אדמות יק"א. כעשר שנים קודם לכן נרכשו האדמות ממשפחת סורסוק הלבנונית, לרגלי רמת סירין, בין נחל תבור לנחל יבנאל ובין הכפרים עבדייה ודלהמיה. החברה להתיישבות היהודים, בתמיכה ישירה של

פקידות הברון הירש ולאחריו רוטשילד, תמכה, בנתה בתי מגורים ומבני משק, השקיעה בפיתוח אמצעי מחייה, עיבוד אדמות ונטיעות. לרגל ביקורו של הנציב העליון הרברט סמואל ב-1921 הוסב שמה של המושבה ממלחמיה למנחמיה, על שם אביו המנוח, וב-1923 הייתה למושבת פיק"א. תחנת הכוח, שהוקמה על-ידי פנחס רוטנברג בנהריים, נחנכה ביולי 1932 ופיק"א ממנה את הקמת "גשר נחלים" כדי לאפשר הכשרת קרקע בתחום ארץ-ישראל שמעבר לירדן. בתי המשאבות הותקנו כפיצוי לחקלאי המושבה על אובדן מים ואדמות עם הטיית הירדן בתעלה אל מאגר הירמוך המזין מים להפקת חשמל בתחנת הכוח.¹

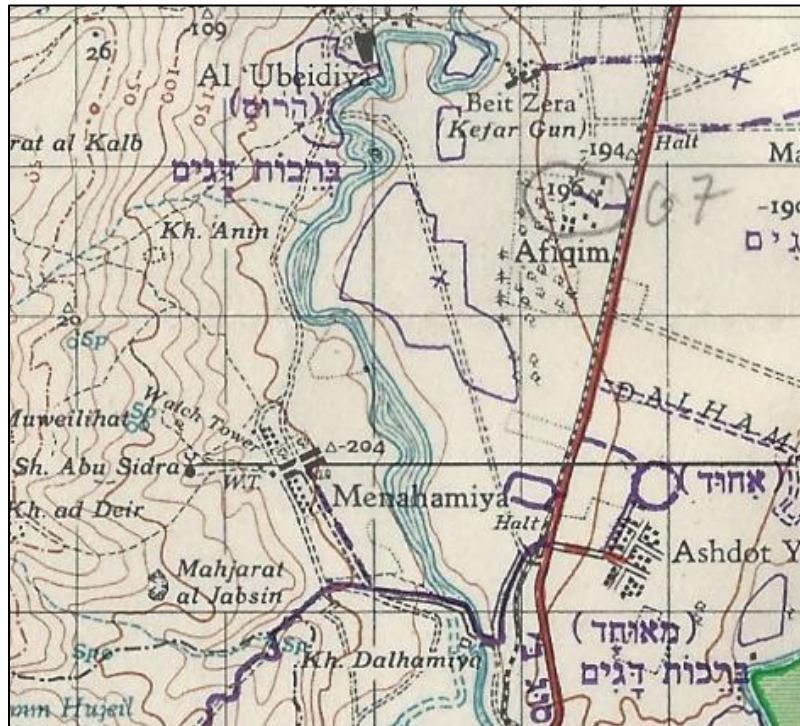
מנחמיה

המושבה החקלאית, שאנשיה התלבטו בין נחלות בבעלות פרטית לשדות ומטעים בעיבוד משותף, מצאו פרנסה גם במחצבות גבס. המושבה ידעה שנים של שלווה ורגיעה ביטחונית ובד בבד חוותה התנכלויות ואסונות רבים. אנשיה חוו רצח, תאונות, שוד, גנבות בעלי חיים, הצתות, פלישה לשדות וחבלה בצנרת מי השתייה. ערביי הסביבה, רבים מהם שאינם בעלי אדמות, מצאו

1 נ.ל., 'בסביבה של טבריה', **הארץ**, 26.12.1929, עמ' 3; עבר הדני (ע), **מנחמיה בת השישים, 1902-1962**, 1963, עמ' 57-58, 75-76.

במנחמיה את פרנסתם, התנכלו וגם שמרו על שדותיה.² באותן השנים ובשנות "המרד הערבי" נרצחו ונפגעו תושבים רבים בגליל התחתון ובעמק הירדן. ברקע המתיחות התמודדה מנחמיה גם במצוקה חברתית של בן מושבה חס-מזג, יוסף זליקוביץ', שהטביע את חותמו עליה כרוצח סדרתי, שזכה לחיפוי בזכות ניצול הפער בין מרות השלטון המרכזי לבין סדרי החברה שבה

גדל.³

במשך שנים התנהלו החיים במושבה בנסיבות הכלכלה והחברה של אותם ימים, ברקע יחסי השכנות עם ערביי הסביבה. בפרוץ "המרד הערבי" היה שלמה-יצחק רוזנפלד מוכתר מנחמיה, ונחום קרמר (שדמי), – אז תושב מנחמיה – מפקד "ההגנה" במחוז הצפון.

משפחת רוזנפלד עצמה לקתה באסונות רבים, והנודע בהם היה המארב שהניח הפורע עז א-דין אל קסאם לסרגינט משה רוזנפלד מפקד משטרת שאטה וגוש חרוד. משה היה הקורבן הראשון של מאורעות "המרד". ב-7 בנובמבר 1935 הכנופיה ביימה גנבה וריפדה את שביל

² מנחמיה (מלחמיה), **הפועל הצעיר** 15.3.1922; 'מנחמיה בלי מים', **דבר**, 23.8.1936; מירית גל-עד, **בת-שבע: סיפורה של בת המושבה**, מלוא, 2005, עמ' 71-73.

³ יוסף זליקוביץ' 1911-1938, אצ"מ J15/10189/1

נסיגתה בקליפות אשכוליות. משה התפתה לעקוב אחריה בעקבות 'סימני הדרך' ונקלע למלכודת בה נפל חלל.⁴

על הגורן בליל לבנה

במאורעות 1936-1939, גברו המתח הביטחוני ורגישותם של אנשי הביטחון. הפועלים הערביים שנעו בין היישובים היהודיים ובתוכם, הכירו במנחמיה את יוסף זליקוביץ' וידעו שעליהם להיזהר מפניו.⁵ זה לא היה סוד פנימי ששלמה רוזנפלד, אבין של משה רוזנפלד, האשימו ברצח עוד בשנת 1928. זליקוביץ' נהג לשלוף אקדח מדי פעם באסיפות התושבים ובאירועים, איים על הערבים לאחר התקפה לילית על מנחמיה,⁶ ואיים לנקום בהם אם יאונה רע למי מתושבי המושבה. הוא עמד בדיבורו בהבנה שתמיד יחפו עליו כדי לא להסגירו למשטרה.

הרצח הקודם של איש מנחמיה ארע אחר חצות, ביום חמישי 12.7.1928. לוי יצחק ורשאי (ורשבסקי), צעיר בן 26, בן ביתו של מוכתר מנחמיה שלמה-יצחק רוזנפלד, נרצח בלב המושבה. באותו לילה שמר לוי בפנים חומת המושבה, כי אקדחו נגנב ממנו ולא היה חמוש. הוא שמע הסטה של לבנים מקיר, התקרב ונורה בשלוש יריות אקדח. לוי, כנראה זיהה את היורים והספיק לצעוק: "הם ירו ביי". זעקתו נקלטה על-ידי גננת המושבה, שמחמת חום הקיץ ישנה במרפסת דירתה הקרובה. הזעקה "הם" העידה על זיהוי היורה ושותפו. למרות החשש שנורה על-ידי תושב אחד הכפרים השכנים, שהתכוון לפרוץ ולגנוב, אחד מגששי המשטרה העלה חשד שבהעדר עקבות הוא נורה על-ידי תושב המקום. באותו ליל לבנה היו שניים, יוסף זליקוביץ' וירמיהו רוזנצוויג, בשמירה על הגורן מחוץ לחומת המושבה ואיש לא רצה לערב את המשטרה באימות האירוע.⁷

לוי ורשאי עלה לארץ מפולין דרך סוריה ומטולה. ב-1925 נקלט במנחמיה על ידי רוזנפלד לעבודה בחריזות עלי טבק. לאחר כשנה ניסה, ללא הצלחה, למצוא את דרכו בתל-אביב, סרב לבקשת משפחתו לשוב לפולין,⁸ ובמצוקתו הכלכלית שב לגליל, ליבנאל, ורוזנפלד שב ואספו כבן נאמן. רוזנפלד קיבל את עדות הגננת, אך העדיף לסלקה ממנחמיה לבל תפליל את השניים ששמרו מחוץ לחומה ותסבך את תושבי המושבה בחקירות. הוא הסתפק בהזמנת המשטרה ובפרסום הספד חף מחשדות,⁹ אך בליבו חשד בזליקוביץ' והטיח בו מדי פעם, בגלוי, את מעשה

4 גל-עד, (לעיל הערה 2), עמ' 127-130. לזכרו נקרא מעיין 'עין הסמל' בגלבוע. עז א-דין אל קסאם נהרג, בתגובה, על-ידי הבריטים ב-19 בנובמבר 1935.

5 בן-גלים, 'מנחמיה על סף עבודה עברית?', **דבר**, 16.6.1936.

6 'התקפה על מנחמיה', **דבר**, 16.8.1936.

7 נחום שדמי, **קו ישר במעגל החיים**, משרד הביטחון, עמ' 127; נחום שדמי, ארכיון ההגנה, תיק 61.20; אביבה ארנפלד, 'הרצח הכפול הראשון בארץ-ישראל', **דבר השבוע**, 17.1.1992, עמ' 20-22.

8 'לוי ורשאי', **דבר**, 13.7.1928; 'לרצח השומר במנחמיה', **הארץ**, 13.7.1928, עמ' 1; יוסף, 'לוי ורשאי', **דבר**, 21.7.1930.

9 ש. רוזנפלד, 'לזכרו של לוי ורשאי ז"ל', **הארץ**, 26.7.1928, עמ' 4.

הרצח. זליקוביץ' גמל לרוזנפלד באיומים על חייו. היה ידוע במושבה שלוי ורשאי כבש את ליבה של בת-שבע פנטורין, צעירה שהייתה עד אז חברתו של ירמיהו רוזנצוויג, שותפו של זליקוביץ' לשמירה בליל הרצח. ירמיהו סרב לחשוף מי מהם רצח את לוי, אולי מפני שחברו הרג את לוי לבקשתו ובאקדחו.¹⁰

ב- 1929 ובמאורעות תרפ"ט תגברה פיק"א את המושבה בבנייה ובקליטת משפחות נוספות ובהן נחום קרמר (שדמי) שהיה בעל עבר צבאי במלחמת-העולם הראשונה. בהעדר מודעות ביטחונית במושבה, היה שדמי למפקד "ההגנה" במקום, בכוונה להכשיר את התושבים לבאות ולשפר את מערכת היחסים הפנימית ביישוב.¹¹ לא חלף זמן והוא התמנה למפקד גוש מושבות הגליל התחתון ונערך לארגון משמעת ביטחונית, השתלמויות, והקמת "סליקים" לנשק בכול יישוב ויישוב. כאשר ראה את זליקוביץ', באחת מאספות התושבים, שולף אקדח, מיתן שדמי את עזותו והפנה אותו לפעילות מתאימה ב"הגנה", בעיקר לסחר בנשק עם הערבים.¹²

בת-שבע, שאיבדה את חברה, נישאה ב-1934 לאזרח מרקובסקי יליד מטולה. השניים הכירו בשייח' אבריק, בביתם של ציפורה ואלכסנדר זייד. הם שבו לחיות במנחמיה, בנחלה המשפחתית, שתוחזקה על-ידי אחותה ובני ביתה. בגבור אי-השקט בדרכים הקים ארגון "ההגנה" זרוע ניידת של משטרת היישובים העבריים, משמר-נע, ואזרח מרקובסקי היה למפקדה. זליקוביץ' פנה אליו וביקש להתגייס ליחידה וכאשר נענה בסירוב, בתואנה שידיו מגואלות בדם, ניסה יוסף לחנוק אותו. גם במקרה זה העדיף מפקד הגוש מטעם "ההגנה", גיורא שנאן (ג'ורה) איש אפיקים, להשתיק את האירוע, ולהרחיק את אזרח מנחמיה, לשמש כשומר אישי למשה שרת בירושלים.¹³

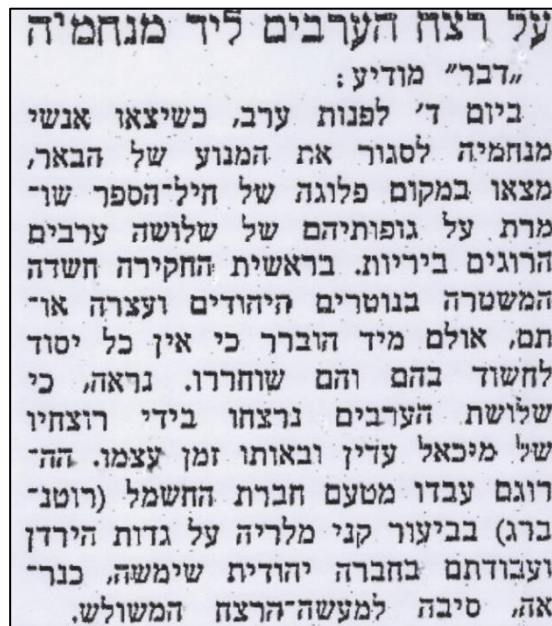
הרצח המשולש

בהפוגות בין אירוע לאירוע לא טופלו הכתמים שהצטברו ודבקו בזליקוביץ', עד אשר רסיסייהם נתזו במלוא העוצמה על אנשי ה"הגנה" עצמם. ביום רביעי 26.7.1939 (י' באב תרצ"ט), נרצח האיכר מיכאל עדין בפרדסו. מיכאל היה איש "הגדוד העברי" ו"גדוד העבודה", שעקר עם משפחתו למנחמיה. במותו השאיר אלמנה ושלושה ילדים. למקום הוזעקו שוטרי משטרת צמח-טבריה, הוזעקו גם אנשי הביטחון באזור ובתחנת הכוח נהריים, ובהם מפקד הגוש גיורא (ג'ורה) שנאן, נחום קרמר (שדמי), דוד שאלתיאל שאך התמנה לסגן מפקד טבריה והגליל, אברהם הירשברג קצין הקישור לענייני הנוטורות, אברהם דסקל מנהל תחנת הכוח, שני שומרי החמושים ושניים מתושבי מנחמיה. כולם התכנסו לדון במשמעות האירוע, חקירת המשטרה

10 עודד ישראלי, יוסף גרינבוים וצמרת-רבקה אביבי, 'לוי (לווק) ורשאי', בסיפורי ארץ-ישראל – מצבות מדברות 1850-1950; אלאונורה לב, **סוג מסוים של יתמות**, עם-עובד, 1989, עמ' 148-155; גל-עד, (לעיל הערה 2), עמ' 103-107.
11 שדמי, (לעיל הערה 7) עמ' 76-80; 'בסביבה של טבריה: מנחמיה', **הארץ**, 26.12.1929.
12 שדמי, שם, עמ' 127; גל-עד, (לעיל הערה 2), עמ' 199.
13 גל-עד, שם, עמ' 120, 198.

והבאת הנרצח לקבורה. בעוד הם שבים איש-איש למקומו, שבו תשעה פועלים ערביים לעובדיה בתום יום עבודתם בהדברת המלריה בסביבת נהריים בהשגחת הרופא הממשלתי.¹⁴

הדרך מנהריים לעובדיה – כפר ממערב לבית זרע – עברה בקרבת בתי המשאבות שעל גדת הירדן לרגלי מטעי מנחמיה. בעברם בקרבת בית משאבת המים הצפוני נורו למוות שלושה מההולכים בראש. המשטרה שבה לחקור ובמקום לא נמצאו עקבות ולא חפץ חשוד כבעבר. הפעם זליקוביץ' היהיר התרברב לאחר המעשה על הצלחתו.

הצופה, יום א' 30.7.1939, עמ' 2

המידע שהתפרסם בסוף השבוע, וצוטט ביום ראשון ב"הצופה", היה בוודאי פרי המבוכה שהשתררה בסוף השבוע. לרצח השלושה לא היו עדים וההפתעה הייתה מביכה ומהולה בתחושה שהיה זה מעשה נקמה. צופים ערביים, מעברו המזרחי של הירדן, בסיוע יחידה של חיל-הספר העבר-ירדני, העלילו על המתכנסים, חברי ה"הגנה", שהם היו מעורבים בנקמה ונמלטו מהמקום במכוניותיהם. לכן היורה לא השאיר עקבות. בכמה מקורות נכתב שהיורה נמלט מהמקום בשחייה, אך איש מרוקמי העלילה לא ראה מישהו הנמלט מהמקום בשחייה בירדן.

שמונת ה"נמלטים" זוהו ונעצרו ללא כול התנגדות. הם נחקרו במשטרה ונכלאו בכלא עכו. מצבם של אנשי ה"הגנה" וחברת החשמל, שקיימו קשרי ביטחון עם המשטרה הבריטית, הוחמר. אליהו גולומב התערב ולאחר חקירתו של זליקוביץ' הוסכם עמו שיעצר ויכלא בחיפה תחת משמר ה"הגנה" בפיקודו של חיים לסקוב, ואם העצורים יורשעו יהיה עליו להודות במעשה

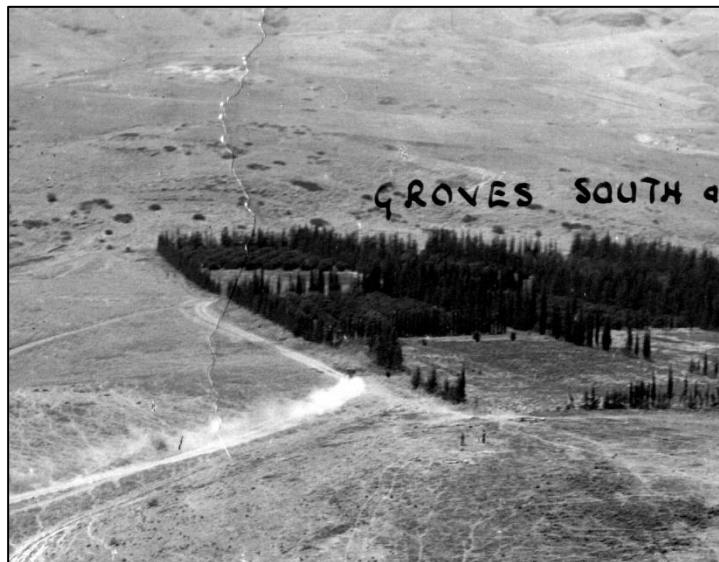
14 גל-עד, (לעיל הערה 2), עמ' 140; עבר הדני (לעיל הערה 1), עמ' 57-58; ירושלים, תש"ח, דוד שאלתיאל, (ע' יוסף שפירא), משרד הביטחון, 1981, עמ' 24-26.

ולעמוד לדין.¹⁵ נחום שדמי טען בראיון שזליקוביץ' הוא "בעל חולשה פסיכית לרצח בכלל", ובראיון אחר הגדירו כ"אמיץ ומופרע".

כעבור חודש, ב-29.8.1939, הם הועמדו למשפט צבאי בחיפה. על השמונה הגנו שלושה עורכי דין, כל אחד בשם שולחיו: חברת החשמל, הסוכנות היהודית וה"הגנה". איש מהשמונה לא זוהה על-ידי המעללים, השופטים התקשו לקבל את גרסותיהם ההפכפכות של כשלושים עדים שכלל לא היו במקום, גם לא את טרחתו של התובע שדקדק בקטנות, שאף לא אחת הייתה ראייה קבילה.¹⁶

המצלמה במשפט

ב-6 בספטמבר 1939, לקראת סיומה של פרשת התביעה, שוחררו שניים מהשמונה והמשפט היה ל'משפט השישה'. כשהחלה פרשה קצרה של עדים מטעם הסגוריה, העידו ג'ורה, איש הביטחון, רוזנפלד ומכונן המים, המפקח על המשאבות. הסגוריה ביקשה להראות את רמתן העלובה של העדויות המבוססות על תצפית מרחוק של עדים שכלל לא היו במקום. לשם-כך הוצע לצלם מהאוויר את אתר הרצח ואת מסלול הליכתם של הפועלים. כדי לכוון את המטוס מהקרקע הוא טס בעקבות ענן האבק שהעלה רכב מוליך, ושלושה אנשים עמדו בפינת המטעים לסימון קצה נתיב הטיסה. לבית המשפט הוגשו שבעה תצלומי-אוויר, שצולמו על ידי זולטן קלוגר ושניים של צלם טברייני בשם נ. אדם.¹⁷

הכוונת מטוס הצילום

ענן האבק של הרכב ושלושת הצופים אל האווירון בפינת השדה

מזיכרונות נחום רוזנפלד, עמ' 41-42, ארכיון דגניה ב'; נחום שדמי, את"ה, 61.10.10.5.1982; שדמי, (לעיל הערה 7), עמ' 128-139; שרה שרווד, ראיון עם נחום שדמי, 10.5.1982.	15
'במשפט השישה', דבר, 8-10.9.1939.	16
'במשפט השישה', אמו, 7.9.1939, עמ' 1; דבר, 8.9.1939.	17

הירדן לרגלי מטעי מנחמיה

הצלם קלוגר עלה ארצה ב-1933, הייתה לו הכרות טובה עם חברת "אוורון" שהוקמה ביולי 1936. ב-1937 צילם קלוגר סדרה בת 250 תצלומי-אוויר בהזמנתו של זלמן שוקן, ובמרץ 1938 החלה החברה באימוני טיס ברצועת קרקע בין אפיקים לאשדות-יעקב בהנהלתו של יצחק בן-יעקוב, איש דגניה א'. במועד משפט השמונה / השישה, ב-1939, צילם קלוגר את זירת הפשע במנחמיה, הגישה לבית המשפט והעיד בגרמנית. על הצילום נכתבו הכתוביות באנגלית וסומן מקום הרצח: CRIME. אפשר שהבאת זירת הרצח אל בית המשפט ב-6 בספטמבר 1939 כבר הייתה חסרת משמעות, כי בית המשפט שבע מעדויות השקר והסתייע בעדותו של קצין בריטי הממונה על הלגיון בנהריים, שסיפר על הקנוניה של העדים הערביים. ב-13 בספטמבר 1939, ערב ראש השנה ת"ש, זוכו ששת הנותרים בדין ושחררו. גם זליקוביץ' יצא לחופשי מידי ה"הגנה" והשתחרר.

צילומים מאוירון
 הצלם ז. קלוזנר מעיד, כי הוא צילם מהאווירון שבעה צילומים של הסביבה, מנהרדים עד מנחמיה ומקום רצח הערבים בכלל זה. קלוזנר העיד בנרמנית.
 צלם אחר מטבריה, נ. אדם, מעיד כי הוא צילם את שני הצילומים מן שר הירמוק, צפונה ודרומה, מנקודה מסוימת.
 כל הצילומים האלה הובאו מטעם הסניגוריה המעוניינת להוכיח מה אפי שר ומה אי אפשר לראות ולהבחין במרחק בסביבה זו, על גבעותיה ועמ' קיה, בזה יובנו דבריהם של כמה עדים חשובים.

אמר, 7.9.1939, עמ' 1

במשפט השמונה בחיפה
 במשך יום אתמול העידו 2 צלמים, קליגר מתל אביב ואדם מטבריה, שצילמו את הסביבה. העידו בדרך כלל 6 עדים, שינסקי ג'ורג' גמר את עדותו, שהתחיל למסור יום לפני זה ואחריו העידו גירר שנברג ומאראד ששוחזרו כבר ונמצאים בחופש. אחר כך העיד קצרות מר רוזנפלד, אכר מנחמיה ומר דביר, מכוון המים ומנהל פנקסים במנחמיה. כל העדויות היו ביחס לתנועות וזמני נסיעתם של הנאשמים. אושרו דברי העדים הנאשמים קודם.

המשך המשפט הבוקר. סבורים שבמשך השבוע ינחנו פסק הדין.

הצופה, 7.9.1939, עמ' 4

מאז מלחמת-העולם הראשונה הפעילו הבריטים מטוסים לפיזור פורעים, גם תעדו עבור המשטרה הבריטית אירועים לשם פיקוח על הביטחון השוטף. דוגמא לכך דווחה כחודשיים לאחר 'משפט השישה', ב-21 בנובמבר 1939, ביקשה גם משטרת צפת את טייסת מס' 6 הבריטית לצלם מהאוויר את המרחב בין סירין ל-Mughr Al Kheit (ראש פינה) בשל רצח שהתרחש באזור בנקודת ציון 200-266.¹⁸

הרצח הכפול

שלמה רוזנפלד ואנשי הביטחון ראו בהרג הפועלים הערבים את חתימת ידו של זליקוביץ'. הוא ידע מתי הם מסיימים את יום עבודתם, טמן להם מארב וביצע את זממו, החליף את בגדיו לאחר מעשה ונעלם ללא עקבות. בכל שנותיו ידע לנווט עצמו בין שתי רשויות החוק, בין רשות החוק והמשפט בארץ לבין הרשות הלא רשמית בחברה שבה הוא חי ולא ששה להסגירו. בשנים שסייע ל"הגנה", סחר בנשק עם הערבים והשתתף בפעילות ביטחונית. הוא שער, ככל הנראה, שרכש חסינות מפני תוצאות מעשי הנקמה ונקמתו המיוחלת ברוזנפלד, שבכל השנים לא מחל לו על רציחותיו, איומיו ואלימותו. ב-8 בספטמבר 1942 לפנות ערב נמצאה ההזדמנות ליוסף זליקוביץ' לפגוע בלב המושבה ברוזנפלד ובכוכב [בר-כוכב] בנו שאתו רב מילדות.¹⁹ האב נרצח, הבן פונה לבית החולים בעפולה ומסר עדות טרם שנפטר, ועדותו התקבלה במשפט.²⁰ זליקוביץ' ברח, הסתתר יומיים, התעשת והסגיר את עצמו לאנשי ה"הגנה" שחיפו עליו כל השנים.

אך לא עוד. משהוגדשה הסאה, הוסגר זליקוביץ' והועמד למשפט בבית-הדין לפשעים חמורים בטבריה. גם חוות דעת נפשית לא מנעה את הרשעתו. ומשבאה תאוות הרצח על סיפוקה ויתר זליקוביץ' על זכות הערעור, נתלה בכלא עכו ב-2.3.1943 ונקבר מבודד בבית הקברות בחיפה, לא במנחמיה.²¹

במחשבה תחילה

ב-1982 פנתה אלי שרה שרווד, תלמידה במחלקה לגאוגרפיה באוניברסיטה העברית, בהר הצופים, ובתום סדרת השיעורים בפיענוח תצלומי-אוויר למטרות גאוגרפיות ביקשה לקבל משימה במקום בחינה. נעניתי ברצון. הצילום במנחמיה הוא תוצר של אירוע שבגיניו הועלה מטוס לצילום. אם-כך, מהו האירוע ולשם-מה התייעד?

הצעתי לה את התצלום המצולק של מנחמיה במטרה שתחשוף את הסיפור על ה-Crime. התלמידה למדה את פרטי התצלום, נסעה למנחמיה, סיירה בשטח המצולם ובארכיון המושבה, ראינה את נחום שדמי ב-10 במאי 1982 ואת אלישע בן-צבי ממנחמיה, עבדה עם מפות טופוגרפיות ומהגבעה הגבוהה שמעבר לירדן צילמה את השטח.

19 רצח שלמה רוזנפלד, אצ"מ J33/84; **המשקיף**, 10.9.1942; **הבוקר**, 9.9.1942, עמ' 5.
20 גל-עד, (לעיל הערה 2), עמ' 197-200.
21 אריה קוצר, **מרבד אדום: דרכי עם יאיר**, פרק י"ד: איש מנחמיה, מקדה, תשל"ז, עמ' 75-78; עודד ישראלי (לעיל הערה 10).

בתום לימודיה במחלקה לגאוגרפיה, בפגישה אקראית באוניברסיטה בהר הצופים, שאלתי
להמשך דרכה. ככול הנראה, משהו מלימודיה הטביע את חותמו על מסלול התקדמותה והיא
פנתה ללימודי משפטים...

מנחמיה: בתי המשאבות, המטעים והתמורות בפני השטח

צילום: עו"ד שרה שרווד 23.4.1982